

Ю.О. Серебрякова,
кандидат юридичних наук, доцент

ДОБРОВІЛЬНЕ ПРИПИНЕННЯ КОРПОРАТИВНИХ ПРАВОВІДНОСИН МІЖ УЧАСНИКОМ ТА ТОВАРИСТВОМ З ОБМЕЖЕНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ ШЛЯХОМ ВІДСТУПЛЕННЯ ЧАСТКИ (ЇЇ ЧАСТИНИ) У СТАТУТНОМУ КАПІТАЛІ

Проаналізовано стан чинного законодавства України щодо добровільного припинення корпоративних правовідносин між учасником та товариством з обмеженою відповідальністю шляхом відступлення частки (її частини) у статутному капіталі. Обґрунтовано необхідність удосконалення чинного законодавства в частині конкретизації способів добровільного припинення корпоративних правовідносин між учасником та товариством з обмеженою відповідальністю шляхом відступлення частки (її частини) у статутному капіталі.

Ключові слова: товариство з обмеженою відповідальністю, учасник, статутний капітал, відступлення частки, корпоративні права, договір.

Проанализировано действующее законодательство Украины, регламентирующее добровольное прекращение корпоративных правоотношений между участником и обществом с ограниченной ответственностью путем уступки доли (ее части) в уставном капитале. Обоснована необходимость усовершенствования действующего законодательства в части конкретизации способов добровольного прекращения корпоративных правоотношений между участником и обществом с ограниченной ответственностью путем уступки доли (ее части) в уставном капитале.

Ключевые слова: общество с ограниченной ответственностью, участник, уставной капитал, уступка доли, корпоративные права, договор.

Current legislation of Ukraine, regulating the voluntary termination of the corporate legal relations between the participant and restricted liability society by a concession of a share (its part) in an authorised capital stock is analyzed. The necessity of an improvement of the current legislation regarding a concrete definition of the methods of the voluntary termination of corporate legal relations between the participant and restricted liability society by a share concession (its part) in an authorised capital stock is proved.

Keywords: restricted liability society, participant, authorized capital, share concession, corporate rights, agreement.

Товариство з обмеженою відповідальністю (далі – ТОВ) є однією з найбільш поширених організаційно-правових форм суб'єктів господарювання в Україні. Згідно зі статистичними даними про кількість суб'єктів ЄДРПОУ у м. Києві за організаційно-правовими формами господарювання загальна кількість суб'єктів господарської діяльності станом на 01.04.2012 р. складає 261109, із них кількість ТОВ становить 151164 [1].

До найбільш актуальних питань, пов'язаних із функціонуванням ТОВ, належать питання добровільного припинення корпоративних правовідносин між учасником та ТОВ, зокрема, передача корпоративних прав та вихід із товариства тощо. Проте правове забезпечення добровільного припинення корпоративних правовідносин між учасником та ТОВ не в повному обсязі відповідає потребам правозастосування. Так, судова практика свідчить про наявність різних підходів до можливості передачі корпоративних прав ТОВ без укладання договору, визначення моменту виникнення корпоративних прав у нового учасника тощо. Наведене обумовлено станом чинного законодавства у відповідній сфері, адже успішне застосування суб'єктами господарювання законодавства багато в чому залежить від його досконалості.

Правове регулювання добровільного припинення корпоративних правовідносин здійснюється Господарським кодексом України [2], Цивільним кодексом України [3], Законом України "Про господарські товариства" [4] тощо. Поряд із цим, аналіз чинного законодавства за темою дослідження та практика його застосування свідчить про необхідність подальшого вдосконалення багатьох його положень. Так, невизначеними є способи відступлення частки (її частини) у статутному капіталі ТОВ, процедура та правові наслідки добровільного припинення корпоративних правовідносин між учасником та товариством з обмеженою відповідальністю тощо.

Наведене вище свідчить про актуальність і доцільність проведення дослідження за обраною темою.

У науковій літературі правові засади добровільного припинення корпоративного права між учасником та ТОВ розглядалися у працях українських і зарубіжних науковців, зокрема, О. М. Вінник [5], О. Р. Кібенко [6], В. М. Кравчука [7], Д. В. Ломакіна [8], В. В. Луць [9], Л. С. Нецької [10], Н. Н. Пахомової [11] та інших вчених. Однак поза увагою науковців залишилися питання щодо способів та порядку добровільного припинення корпоративних правовідносин тощо, що свідчить про необхідність дослідження в цьому напрямку.

Чинне законодавство не встановлює способів добровільного припинення корпоративних правовідносин між учасником та товариством з обмеженою відповідальністю шляхом відступлення частки (її частини) у статутному капіталі. Згідно зі ст. 53 Закону України "Про господарські товариства", учасник товариства з обмеженою відповідальністю має право продати чи в інший спосіб відступити свою частку (її частину) у статутному капіталі одному або кільком учасникам цього товариства.

Отже, окремим способом добровільного припинення корпоративних правовідносин між учасником та товариством з обмеженою відповідальністю шляхом відступлення частки (її частини) у статутному капіталі законодавець виділяє продаж частки у статутному капіталі ТОВ, який можливий лише за умови укладання договору. Правозастосовна практика свідчить про використання й інших способів передачі корпоративних прав, а саме передачу учасниками одне одному на підставі заяви про передачу частки, встановлення рішенням загальних зборів ТОВ нових розмірів часток учасників товариства. Вивчення чинного законодавства та практики його застосування свідчить про наявність проблем, які пов'язані із застосуванням таких способів добровільного припинення корпоративних правовідносин між учасником та товариством з обмеженою відповідальністю шляхом відступлення частки (її частини) у статутному капіталі. Так, відповідальністю шляхом відступлення частки (її частини) у статутному капіталі використання вказаної заяви є причиною зміщення виходу з ТОВ та відступлення частки в статутному капіталі ТОВ, які мають різне правове регулювання та різні правові наслідки. Отже, постає проблема законності використання таких способів.

Слід погодитися з Н. Саутенко, яка зазначає, що поняття "відступлення частки" з юридичної точки зору означає передачу корпоративного права або сукупності своїх прав та обов'язків, що впливають із участі в товаристві [12, с. 15]. У світлі наведеного вище набуває значення спосіб такої передачі. На думку В. Кравчук, відчуження частки відбувається на підставі певного цивільно-правового договору, який передбачає перехід права власності до набувача: дарування, міни, купівлі-продажу, довічного утримання тощо [13, с. 9]. Інші науковці припускають, що "відступлення частки" є припустимим без укладення договору. Нові розміри часток учасників товариства встановлюються рішенням загальних зборів ТОВ або передаються учасниками одне одному на підставі заяви про передачу частки [14, с. 316].

Аргументом на користь другої позиції є норми Закону України "Про державну реєстрацію юридичних осіб і фізичних осіб – підприємців" від 15.05.2003 № 755-IV, який не містить чіткої вказівки надати державному реєстратору для проведення державної реєстрації змін у засновницьких документах, пов'язаних зі зміною складу засновників, договір купівлі-продажу (дарування, міни) частки. Навпаки, формулювання закону дозволяє зробити припущення, що таким документом зовсім необов'язково може виступати договір: "У разі внесення змін до установчих документів, які пов'язані із зміною складу засновників (учасників) юридичної особи, додатково подається оригінал (ксерокопія, нотаріально засвідчена копія) одного із таких документів:

рішення про вихід юридичної особи із складу засновників (учасників); заяви фізичної особи про вихід із складу засновників (учасників); заяви, договору, іншого документа про перехід чи передачу частки учасника у статутному капіталі товариства (ч. 3 ст. 29 Закону) [15].

Не виключає оформлення передачі права учасника ТОВ заявою і Держкомпідприємства (лист від 24.05.2007 "Про документ про передачу права засновника (учасника) іншій особі"). У цьому листі роз'яснюється, що документом про передачу права засновника (учасника) іншій особі, з одночасною передачею відповідного майна, який має подаватися державному реєстратору, може бути договір купівлі-продажу, міни, дарування або заява засновника про передачу права засновника іншій особі. Зміст такої заяви має містити положення про передачу майнових, немайнових прав, обов'язків іншій особі, відсутність будь-яких претензій тощо" [16].

Судова практика також визнає за можливе відступлення частки в ТОВ на підставі заяви про передачу частки. Так, Господарський суд Чернігівської області в Рішенні від 20.09.10 року у справі № 8/159 за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2, ТОВ "Вікінг-МВ" про визнання дійсною заяви про відступлення частини частки у статутному фонді визнав за можливе здійснення правочину з відступлення частини частки у статутному капіталі товариства [17].

Подібного висновку дійшов і Господарський суд Черкаської області у Рішенні від 16 лютого 2010 р. по справі №11/160 за позовом ТОВ "Ярема" до ТОВ "Завод "Ремпобуттехніка" про визнання права власності на частку у статутному фонді [18].

Разом з тим, використання вказаної заяви є причиною зміцнення виходу з ТОВ та відступлення частки в статутному капіталі ТОВ, які мають різне правове регулювання та різні правові наслідки. Отже, постає проблема законності використання таких способів добровільного припинення корпоративних правовідносин між учасником та товариством з обмеженою відповідальністю шляхом відступлення частки (її частини) у статутному капіталі.

Зважаючи на викладене вище, видається за доцільне закріпити право учасника відступити свою частку у статутному капіталі тільки на підставі договору. На користь запропонованих змін можна навести наступні аргументи:

- відступлення частки в ТОВ на підставі заяви про передачу частки фактично є поступкою одного учасника частиною своїх корпоративних прав іншому. Якщо вона не оформляється договором і здійснюється без грошової компенсації (як це нерідко буває), то за своєю правовою природою вона є усним договором дарування. Той факт, що такий договір отримав віддзеркалення у протоколі загальних зборів ТОВ або в його рішенні, зовсім не означає, що договір про відступлення частки одного учасника іншому укладено в письмовій формі. Водночас ч. 3 ст. 719 ГК вимагає письмової форми договору дарування майнових прав. Недотримання письмової форми цього договору тягне його нікчемність;

- розподіл часток не може бути зафіксований рішенням зборів учасників ТОВ ще й із тієї причини, що саме ТОВ не виступає стороною таких правовідносин і не може брати участь в розподілі часток учасників. У ТОВ після переходу права власності на частку в ТОВ з'являється обов'язок внести зміни до Статуту і провести реєстрацію цих змін. Проте такі дії ТОВ є його обов'язком, що виникає у зв'язку зі змінами, що сталися з волевиявлення учасників цього суспільства. Від волі самого товариства перерозподіл його учасниками своїх часток не залежить;

- володіння часткою в статутному фонді ТОВ породжує в особи певні права й обов'язки, для передання яких необхідно укласти договір, тому що саме на підставі договору згідно з чинним законодавством установлюються, змінюються та припиняються права й обов'язки суб'єктів.

На користь зазначених аргументів можна навести думку О. Пархоменко, яка вважає, що, з урахуванням практики прийняття державними реєстраторами таких документів у м. Харків, надання заяви про перехід частки учасника є можливим тільки щодо приватного підприємства [16, с. 13].

З урахуванням викладеного, можна дійти висновку, що визначення способів добровільного припинення корпоративних правовідносин між учасником та товариством

з обмеженою відповідальністю шляхом відступлення частки (її частини) у статутному капіталі потребує особливого підходу, що обумовлено значенням наслідків такого пра- вочину як для товариства, так і для самого учасника. Для вирішення розглянутого питання доцільно закріпити право учасника відступити свою частку у статутному капіталі тільки на підставі договорів купівлі-продажу, міни та дарування, умови щодо оплатності, істотних умов, порядку укладання та розірвання врегульовані чинним законодавством. Реалізація цієї пропозиції потребує внесення відповідних змін та доповнень до Закону України "Про господарські товариства".

Запропонований підхід дозволить уникнути неоднозначних тлумачень норм чин- ного законодавства й усуне ускладнення, що виникають між учасниками корпоративних відносин при добровільному відчуженні корпоративних прав.

Подальші розробки щодо добровільного припинення корпоративних відносин між ТОВ та учасником можуть бути присвячені доцільності встановлення в законо- давстві заборони на вихід з ТОВ всіх учасників та питанням законодавчої регламентації переходу частки учасника до товариства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кількість суб'єктів ЄДРПОУ за організаційно-правовими формами господарювання на 01.04.2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.gorstat.kiev.ua/p.php3?c=950&lang=1>.
2. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 18, №19-20, №21-22. – Ст. 144 (зі змін. та допов.).
3. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40. – Ст. 356 (зі змін. та допов.).
4. Про господарські товариства : Закон України від 19.09.1991 № 1576-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 49. – Ст. 682 (зі змін. та допов.).
5. Теоретичні аспекти правового забезпечення реалізації публічних і приватних інтересів в господарських товариствах : Автореф. дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.04 / О.М. Вінник ; Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка. – К., 2004. – 32 с.
6. Кібенко О.Р. Сучасний стан та перспективи правового регулювання корпоративних відносин : порівняльно-правовий аналіз права ЄС, Великобританії та України : Автореф. дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.04 / О.Р. Кібенко ; Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. – Х., 2006. – 40 с.
7. Припинення корпоративних правовідносин в господарських товариствах : Автореф. дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.03 / В. М. Кравчук ; Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого. – Х., 2010. – 38 с.
8. Ломакин Д.В. Корпоративные правоотношения как составная часть системы гражданско-правовых отношений : на примере хозяйственных обществ : Автореф. дисс. ... докт. юрид. наук : 12.00.03 / Д. В. Ломакин. – М., 2009. – 65 с.
9. Луць В.В. Здійснення та захист корпоративних прав в Україні (цивільно-правові аспекти) / В.В. Луць, В.А. Васильєва, І.Р. Калаур та ін. ; за заг. ред. В.В. Луця ; Акад. прав. наук України, НДІ приват. права і підприємництва. – Підручники і посібники, 2007. – 318 с.
10. Нецька Л. Про окремі недоліки Закону України "Про господарські товариства" / Л. Нецька // Право України. – 2009. – № 4. – С.15-17.
11. Пахомова Н.Н. Основы теории корпоративных отношений. Правовой аспект: Монографія / Н.Н. Пахомова. – М., 2004. – 320 с.
12. Саутенко Н. Вихід з ТОВ та відступлення частки в його статутному фонді / Н. Саутенко // Юридичний журнал. – 2003. – № 8. – С. 14-18.
13. Кравчук В. Договори про відчуження частки в статутному капіталі господарського товариства / В. Кравчук // Мала енциклопедія нотаріуса. – 2010. – № 2 (50). – С. 9-14.
14. Климчук О. Корпоративные правоотношения в обществах с ограниченной ответственностью в Украине : практическое пособие+компакт диск с актуальной судебной практикой (Русский язык) / О. Климчук, Т. Христюк. – К. : Алерта, 2010. – 476 с.
15. Про державну реєстрацію юридичних осіб і фізичних осіб – підприємців : Закон України від 15.05.2003 № 755-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 31. – Ст. 263.
16. Про документ про передачу права засновника (учасника) іншій особі : Лист Державного комі- тету України з питань регуляторної політики та підприємництва (витяг) від від 24.05.2007 р. № N 3742 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?code=%76%32%33%35%35%36%-33%2D%30%37>.
17. Рішення Господарського суду Чернігівської області від 20.09.2010 р. по справі № 8/159 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/1075296>.
18. Рішення Господарського суду Черкаської області від 16.02.2010 р. по справі №11/160 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/9440271>.
19. Пархоменко О. Як продати частку? – практичні питання (на прикладі Харківського регіону) / О. Пархоменко // Юридичний радник. – 2008. – № 3. – С. 12-15.